

**VERFLECHTUNGEN IM 20. JAHRHUNDERT.
KOMPONISTEN IM SPANNUNGSFELD
ELITÄR – POPULÄR***

Herausgegeben von Walter Salmen und Giselher Schubert,
Schott, Mainz, 2005, 442 S. ISBN 3-7957-0116-3

Зборник *Преплитања у XX Веку. Композитори у пољу напетости између елитног и популарног* који се овде приказује представља десету књигу *Франкфуртских студија* које објављује Хиндемитов институт из тог града. Распон тема којима су посвећене претходне књиге исте едиције врло је широк, али увек је у центру пажње музика XX века, што се може закључити већ из следећих наслова: *Између граница – о аспекту „националног“ у новој музици* (бр. 3), *Музичка коегзистенција* (4), *Стара музика у 20. веку* (5), *Симфонијска музика 1930–1950* (9). Уредници и аутори радова угледни су музиколози, скоро искључиво са немачког говорног подручја.

Већина од двадесет и шест прилога за десету књигу била је написана за симпозијум *Народна музика у уметничкој музици XX века*, који је одржан марта 2003. године на Високој школи за музику и позоришну уметност у Франкфурту. Од три организатора тог скупа, Валтера Залмена (Walter Salmen), Гизелхера Шуберта (Giselher Schubert) и Петера Акермана (Peter Ackermann), прва двојица су се подухватила приређивања зборника чији се наслов, као што се види, разликује од назива скупа. Прочитаним радовима, од којих су поједини знатно проширени, додато је још неколико текстова, а има и радова преузетих из других публикација.

У свом уводном чланку Валтер Залмен указује на то да је проблематика продора народне и популарне музике у уметничку област била актуелна током цела два последња века. За њега је музички фолклор с једне стране трезор за ствараоце, док је с друге стране цела област уметничког рада са народним напевима обележена различитим неусаглашеностима и противречностима.

Било би незамисливо да у овом зборнику није објављен ниједан рад о Теодору Адорну (Theodor Adorno) и његовим утицајним ставовима о народној музици, масовној култури и културној индустрији, и заиста, та тема је подробно обрађена у прилогу Фердинанда Цеентрајтера (Ferdinand Zehentreiter), али Адорнове идеје морале су

* Овај рад је резултат пројекта *Музика на раскрићу – српски, балкански и европски оквири*, бр. 147033, финансираног од стране Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

бити узете у обзир и у радовима посвећеним музици Беле Бартока (Béla Bartók), Арнолда Шенберга (Arnold Schönberg) и Албана Берга (Alban Berg). Цеентрајтер скреће пажњу на чињеницу која се обично пренебрегава – да Адорно оштро раздваја појам културне индустрије од појмова народне и масовне уметности. Док аутономну уметност сматра егземпларном формом успелог индивидуирања у модерном добу, културну индустрију сагледава као негативан пандан и пример за неуспех. За Адорна је и народна уметност била израз успелог индивидуирања, али у традиционалној заједници, док је у модерном времену њена позиција у том смислу проблематична. Аутор критикује апстрактни нормативизам рационалистичке перспективе који обележава Адорново супротстављање „националним школама“, сматра да је у његовим текстовима потцењен значај мотивског рада код Чајковског и Дворжака, а не слаже се ни са његовим тумачењем „стања материјала“ које, наводно, заузима и ниво садржаја музике, као такозвана „исправна свест“. Неке мисли франкфуртског филозофа, на пример ону о процесу рационализације музике који није могао утицати на усмено преношену народну музику, као и његову тезу о „тенденцији материјала“, коментарише и Волфганг Ратхерт (Wolfgang Rathert) у раду посвећеном Бартоковим клавирским концертима, али тежиште ставља на специфичност прилаза фолклору у споменути делима. Аутор контекстуализује своју тему освртима на списе А. Шенберга који је, као што је познато, сматрао да народни напеви не могу бити одговарајућа основа за изградњу великих форми (јер су, по њему, ти напеви сувише једноставни и имају затворену структуру), а осим тога представљају резултат колективне инспирације, због чега у њима нема индивидуацијског карактера. Бартокова естетика композиције сагледана је и из аспекта његовог амбивалентног односа према Стравинском: дивио се његовом сувереном владању материјалом и стилем, али су му „формализам“ и „маскираност“ његове музике били страни.

Слична тема привукла је и Константина Флороса (Constantin Floros) који у раду *Бела Барток, Арнолд Шенберг и фолклоризам* излаже своје сагледавање супротстављених гледишта ове двојице композитора. Према овом познатом аутору, Шенберг није био принципијелно ненаклоњен стварању националне музике, већ је био против тога да се оно спроводи на бази фолклора. Бечки композитор је, међутим, ценио поједина Бартокова дела, иако никад није разумео његову аспирацију да своје стваралаштво обележи нечим специфично мађарским, ослобађајући се хегемоније немачке музике.

Бартоковом раду са народним напевима посвећено је и једно поглавље обимног прилога Уте Јунг-Кајзер (Ute Jung-Kaiser) под на-

словом *О (не)спојивости народне и уметничке музике у музици XX века*. Анализом Бартоковог *Ронда in C* за клавир, заснованом на словачким народним напевима, ауторка је доказала исправност композиторовог става да народна песма и нова (модернистичка) музика нису у противречном односу. Она истиче да је остварено како јединство дела (помоћу хомогености: осмотактних реченичних структура, двочетвртинског такта, амбитуса, тонског рода, „хармонизације“ истим квинтним бордуном), тако и разноврсност (путем различитих изражајности). Детаљно су анализирани и примери употребе народне песме као „експресионистичког симбола“ у Берговом *Воцеку* (Маријина песма из I чина), поигравања са композиционим параметрима у једном комаду из клавирског циклуса *Дечја игра* Хелмута Лахенмана заснованом на једној познатој немачкој дечјој песми, а дата су и три примера из опуса Паула Хиндемита – *Музике за свирање* оп. 45, *Концерта за гудаче* („Schwanendreher“) и *Сонате за оргуље*, који су протумачени као стабилизујући елементи, нека врста противтеже композиторовом линеарном стилу.

Запажања и тумачења изнета у раду Михаела Кубеа (Michael Kube) „Храна“ за националну идентификацију. *О значају народне музике у северноевропској уметничкој музици* посебно су блиска и интересантна музиколозима из Србије и осталих земаља европског југоистока, јер се у многим аспектима подударају са искуствима у овом региону, такође периферном у односу на центре развоја уметничке музике. Кубе се посебно задржава на питању „нордијског тона“, односно тежње ка остварењу нарочите атмосфере тог поднебља, без ослањања на цитате народних напева.

Од осталих прилога, посебну пажњу привлаче радови Габријеле Буш-Залмен (Gabriele Busch-Salmen) о Хансу Пфицнеру који је одлучно одбацивао све што је у вези с „нижим жанровима“ (филмском, народном и забавном музиком), Јиргена Шарвехтера (Jürgen Schaagwächter) о потрази за националним идентитетом у делима британских композитора у време после смрти краљице Викторије, Јоахима Кремера (Joachim Kremer) о додирним тачкама између фолклоризма, музичког регионализма и класицизма у Француској и Шпанији (са фокусом на идејама Педрела, д’Ендија и Коктоа) и Волфа Фробенијуса (Wolf Frobenius) о народној музици у делима Берија и Лигетија.

Као што стоји у предговору овог зборника, уредници су имали намеру да његовим публикавањем помогну да се расветле нека питања везана за неисцрпну сложеност изабране теме, немајући при том илузије да се она може свеобухватно обрадити. Резултат је био вредан труда јер су прилози у просеку врло студиозни и аргументо-

вани, са новим и свежим сагледавањима проблема. Овде објављени радови имају посебну важност за нас јер нас упознају са стањем актуелних проучавања ове теме на немачком говорном подручју на којем она раније није привлачила значајнију пажњу музиколога. Може се претпоставити да је на такво усмеравање утицао све угроженији статус уметничке музике и потреба да се проблематизује њен однос према данас доминантним популарним жанровима.

Валтер Залмен и Гизелхер Шуберт су свој уреднички посао обавили узорно, што се може рећи и за техничке уреднике. Недостају само информације о томе који су од објављених радова били претходно представљени на симпозијуму из марта 2003. године, који су посебно наручени за ово издање, а који су и одакле прештампани.

Мелита Милин

UDC 78.011.2(082)